

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ"

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра "Психология"

ВЕСНА БЛАЖЕВСКА

**ЛИЧНОСТНО И СОЦИАЛНО ИЗМЕРЕНИЕ НА
ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ НАД ЖЕНИ В
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация за присъждане на
образователна и научна степен "доктор". Област на висше образование
3. Социални, стопански и правни науки.Професионално направление
3.2 Психология , Педагогическа и възрастова психология

Научен раководител:

Доц.д-р Русанка Манчева

Благоевград, 2017 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на заседание на катедра "Психология" на 17.05.2017 година при Философски факултет на ЮЗУ "Неофит Рилски" - Благоевград

В съдържанието си дисертационната работа включва увод, три глави, заключение, приноси и 6 приложения.

Текстът е в обем от 137 страници, в който са включени 31 таблици и 13 графики. Цитираната литература обхваща 89 заглавия, на български и английски език.

Защитата на дисертацията ще се състои на 30.06.2017г. от 11 ч. в зала 1210Б, Първи корпус на ЮЗУ "Неофит Рилски" - Благоевград пред научно жури.

Материалите по защитата са на разположение в канцеларията на катедра „Психология“ на трети етаж, Първи корпус на ЮЗУ "Неофит Рилски" – Благоевград

Увод

Проблемът за домашното насилие, както и идеите за оказване на помощ на жените –жертви съществува много отдавна. Въпреки, че домашното насилие срещу жените е явление, което е представено във всички страни, процентът на честотата му варира в целия свят. Социалните норми, вярванията и моралните принципи на жените, жертви на домашно насилие, са сред причините, поради които те не само приемат насилието, но и съжителствуват с насилника, стараят се да позитивират общуването си с него и да удовлетворят очакванията на околните затова. Жената, която е била свидетел на насилие в дома на родителите си, докато е била дете, има по-голяма тенденция да бъде депресирана, а това я прави подложена на риск от домашно насилие от страна на партньора. Тя е склонна да репликира поведението на родителите си и негативните последици от това включват процес на научаване, основаващ се на мълчалив отговор относно оказвано насилие впоследствие. (Davis, 1998). Когнитивното и психичното и развитие е повлияно на насилието между родителите, а това я прави силно сензитивна.

Една от причините, поради която жената може дори да толерира насилието на мъжа си е социо-културното и дори религиозното и убеждение, че той има право да го прави. В редица общества, високо се цени борбата за власт и господство над по-слабите членове на обществото, каквито се определят жените и децата. Глобалните общества се различават в много аспекти, но все още се прави сравнение за отношенията между половете. Дори и в развитите общества отношението към жените има многозначен характер. Архитипното мислене подкрепя патриархалната система, която облагодетелства мъжете, докато жените системно са раздвоявани, маргинализирани, така че рисковете за тяхното развитие в обществото са много по-големи в сравнение с мъжете. (Miletić-Stepanović, 2006).

Идеята за насилието, най-вече срещу жените, все още не достига или не резюлира достатъчно в съзнанието на хората. Истинският смисъл на традиционното семейство и разбирания, допринася за прилагането на символично насилие срещу жените (особено интензивно и на Балканите и Средиземноморието). Все още доминира разбирането, че мъжките членове на семейството са

абсолютни и изключителни носители на моралния авторитет. Социалният статус на жените, които се намират на дъното на социалната стълбица на мощността, често пъти предизвикват висока степен на социална и морална неудовлетвореност или демонстрират социален провал. Всички процедури, които прилагат мъжете спрямо жените и децата, разбирани като право и задължение на "възпитателя", все още регулират отношенията в семейството, все още има привилегирани и непривилегирани членове на семейството.

Насилието срещу жените в традиционната култура няма характера на нефункционалност, дезорганизация, дезинтеграция и нарушение на семейните отношения, а напротив, това е симулирано, предвидено и наложено средство за подтискане на пасивния, женския и естествен елемент на семейството от страна на културния, мъжкия, активния и контролиращ елемент (Miletić-Stepanović, 2006). По този начин, семейството, което на своите членове трябва да предоставя най-голямата любов, грижа и уважение, за жените става капан, в който те изпитват различни форми на насилие. Исторически домашното насилие се предава на потомството, защото половоролевите стереотипи и преди и сега се учат в семейството, а след това от други медиатори на културни модели. Съществуващият патриархален културен модел, който е установен и широко разпространен, пряко и символично се изразява в силата и доминантността на мъжете над жените. Интернализацията на маргиналността и малоценността на жените съзнателно се постига чрез обучение в традиционните родови роли. Жените като група (и като индивиди) са зависими от структурите на социалните отношения и оценките за тях, които много често са в противоречие с интересите им. Независимо от това, съвременните жени се идентифицират с предписаните, от столетия, правила и норми на поведение на жената и майката в семейството, самите те често не разбират причината за собствената си неадекватна позиция в дома и приемат това като нещо естествено или като "съдба". Разминаванията между остарелите социални стереотипи на поведение и очакванията за тяхното съблюдаване са в несъответствие с все по-интензивната намеса на жената в социалния живот. Насилието не се приема от съвременната жена, тя го оценява като ограничаване на нейната лична свобода, но е трудно това да се възприеме от съвременния мъж. Трудно се променя

и стереотипното мислене на хората, особено ако не желаят подобна ценностна промяна.

Провокативна е идеята за това, че съвременната жена приема насилието като нормален компонент на семейния живот, когато нейната значимост и социална ангажираност все повече се налагат. Остатъчен елемент на стереотипното мислене или личностна особеност е съвременният вариант на домашно насилие? Кое е това, което поставя жената в ролята и на жертва и какво е отношението и към тази роля е предмет на научните търсения в настоящата дисертационна разработка.

Глава I. Теоретична част

1.1. Исторически преглед на идеите за домашното насилие

Домашното насилие не е съвременен проблем, идеите за него датират още от дълбока древност. Първите данни за наличие на насилие към жената в семейните взаимоотношения са от 753 г. пр.н.е. в древния Рим. По това време на съпруга се дава законното право да „възпитава“ съпругата си в подчинение, като използва пръчка с която физически я наранява. Около пет века по-късно, през 202 г. пр.н.е., отново в Рим, се променя семейната структура и жената получава по-големи права, включително и правото на собственост и правото да съди съпруга, ако бъде несправедливо набита. Тези идеи се запазват за дълъг период от време и повлияват върху оценката за поведението на жената и в други държави.

През Средновековието (от 900г. до 1300 г) на феодалите в Европа им е позволено да бият собствените си съпруги, като се бият слугите, а селяните стриктно следвали примера на своите господари. Свещениците съветвали мъжете да злоупотребяват със собствените си съпруги, с цел те по-добре и по-вярно да им служат. Съществували „богословски наръчници“, в които се дава позволение, остро да критикуват и бият съпругите си с цел да коригира собственото им поведение.

Същата тенденция продължава и през XVI век, където не се признава изнасилването в брака и не се приема никакво основание мъжът да бъде обвинен в изнасилване на жена си, защото с взаимното съгласие за брак, имплицитно се предполага, че жената не бива да отказва сексуален контакт на съпруга си.

Насилието срещу жените, в брака, се насърчава и подкрепя до втората половина на XIX век. До тогава, физическото наказание, изнасилването, както и убийството на жената се смята че е в нейна полза (Martin, 1981). С течение на времето и промяната на културните ценности, проблемът с домашното насилие започва да се възприема в един различен аспект. За първи път през 1829 г., в Англия се отменя абсолютната власт на съпруга и физическата му възможност да наказва жена си. Подобна социална промяна в нагласите в САЩ се случва 40 години по-късно (Schechter, 1982, Lemon, 1996). През този период, положението на жената в обществото започва да се променя и жените получават все по-големи права, като например в Швеция през 1824 г. жената е получава равно право за наследяване на имущество.

Многобройните социални промени, които се случват през петдесетте и шейсетте години на XX век (различни движения за граждански права, антивоенни движения и движения за освобождаване на Черни), поставят необходимостта от създаването на две феминистки движения: движение за освобождение на жената и движение за защита правата на жените. От движението за освобождаване на жената произхожда и въпросът около домашното насилие. До 1974 г. в САЩ не съществува нито една социална услуга, която оказва помощ на жените - жертви на домашно насилие. Постепенно започват да се развиват социални центрове, създадени от цивилното население, като жертвите на домашно насилие много трудно научават за тяхното съществуване и много трудно жените се решават да потърсят убежище в тези центрове, поради страх да не са открити от съпруга си. Разкриването на тайната за насилието увеличава готовността на жените да се справят с него. Все повече жени започват да търсят убежище в тези „сигурни къщи“ с което се поражда нуждата от организирано създаване на убежища за жени, които са жертви на домашно насилие. В Европа, по-специално в Англия, първият подобен център е открит през 1971 г. (Barnett, Miller-Perrin, & Perrin, 2011). Седемдесетте години на XX век се счита за период, в който жените се „разкриват“ и с това се прекъсва мълчанието за домашното насилие и негативните ефекти, от него, върху емоционалното състояние на жената.

1.2. Научни теории за домашното насилие

В научната литература се срещат различни разбирания за етиологията на домашното насилие. Преобладава мнението, че домашното насилие се среща във всички социални групи, че то засяга всички социални групи, макар и не еднакво. Някои изследователи и практики, фокусат вниманието си върху психологичните фактори за неговото наличие и разпространение сред хората, докато други поставят акцент преди всичко върху социалните и демографски фактори за него. Трета група изследователи завишават ролята на културните фактори, като патриархална социална организация и социо-културни ценности.(Gales, J.Richards, 1998). Въпреки тези насочености на оценките се налага разбирането че факторите за насилието, спрямо жената, се различават от тези на други форми на домашно насилие (върху дете или възрастни хора). Многообразието на факторната обусловеност, за появата на домашно насилие се концентрира върху обединението на индивидуални, социални и други фактори. Според по-тясната им интерпретация те могат да се разделят на:

- фактори, които влияят върху извършителя на домашно насилие;
- фактори, които влияят върху жертвата на домашно насилие.

Основното схващане за справянето с домашното насилие, като социален конструкт, се основава на идеята за неравномерното разпределение на властта между половете, злоупотреба с власт от страна на мъжете, възприети модели на поведение от мъжа, политико-икономическите фактори др. Към жената, която е преживяла насилие в семейството, преодоляването има преди всичко медицински характер (ако има нанесени телесни травми) и изоставя нуждата за психологическо ѝ възстановяване от травматичните събития (Nikolić, 2000). Според Уайт и Смит (White, Smith, 2001), разработените многобройни теоретични обяснения за домашното насилие, в по- голяма си част са универсални или еднофакторни. Теориите се фокусират върху една причина за домашното насилие и поради това се прави само едно ниво на анализ. Тези теории могат да бъдат наречени микро-ориентирани и макро-ориентирани (Jasinski, 2001). Към микро-ориентираните теории за домашното насилие са: теорията на социално обучение, биологичната теория, психопатологична теория, теория на ресурсите и теория на обмена, докато макро-ориентираните теории са известни като социокултурни обяснения на домашното насилие и в тях са: феминистката теория,

общата системна теория, теорията на суб-култура и др. Loue (2001) посочва кратко резюме на съществуващите теории за домашното насилие:

а) *Теория на културата на насилие*, основаваща се на идеята, че в големите, плуралистични общества, при някои субкултури са разработени норми, които позволяват използването на физическо насилие в по-голяма степен, в сравнение с доминиращата култура. Според това, домашно насилие по-често се случва в социално неустойчиви общества, отколкото в мирни. Личните отношения, които поддържат патриархалната доминантност в семейството, водят до използването на насилие.

б) *Екологичната теория* прави опит да свърже наличието на насилие в семейството с по-широката социална среда. Това включва съдържанието на културата, формални и неформални социални отношения в семейството, както и семейната обстановка и история. Тази теоретична рамка, основана на тези критерии, дава основание за дефиниране на рисковите фактори за домашното насилие. Теорията се базира на идеите на Юри Бронфенбренер и неговият екологичен модел за индивидуално развитие на личността. Кларсън (Clarson, 1984) за първи път прилага теорията за обяснение на домашното насилие, описвайки го като многостранен феномен, който в себе си обхваща персонални, ситуационни и културни фактори. Моделът се използва понастоящем от Центъра за болести, контрол и превенция в САЩ (Center of deseases Control and Prevention) и Световната Здравна Организация (Klasnić, 2011).

в) *Еволюционната теория* се основава на предположението, че в обществото се променя формата на семейството. Съвременните семейства стават все по-малки, семейните отношения по-структурирани и все повече двусмислени. Тези променени обстоятелства водят до промяна и в стиловете на родителство - има тесни семейни мрежи, където на децата се присъжда малка независимост и проява на физическо наказание с цел да се осигури подчинение.

г) *Феминистката теория* - насилието над жената е част от патриархалните структури на обществото и представлява целенасочена форма на поведение, която служи за налагане на контрол и власт върху жените от страна на мъжете. Според тази

теория акцентът е върху социалните условия, които поддържат неравенството между половете и наличието на мъжки социални привилегии, а насилието се възприема като научено, конструирано и възнаграждаващо поведение (Klasnić, 2011).

д) *Био-психологичната теория* се опитва да направи връзка между биологичните фактори, социалните фактори и психологически фактори

е) *Теорията на обмена* твърди, че хората извършват злоупотреби един върху друг, тъй като с това се постига определена цел, чиято полза е по-голяма от наличната злоупотреба.

ж) *Теорията на инвестициите* свързва причините за насилието с ангажимента на личността в отношенията, които включват: очаквано удовлетворение в отношенията, отрицателна функция на възприемащите алтернативи, сумата на това, което се инвестира в релацията (отношенията).

з) *Теорията на ресурсите* предполага, че силата за вземането на решения в рамките на определен период от развитието на семейството, произтича от стойността на ресурсите, които всеки негов член внася във връзката.

и) *Теорията на социалното обучение* определя домашното насилие като резултат от много контекстуални и ситуационни фактори. Тази теория често се определя като цикъл на насилие или като "теория на трансгенерационното предаване на насилието". Детето унаследява насилието като поведенчески акт, но и го усвоява от поведението на възрастните членове на семейството.

й) *Теорията на семейната мощност* развива идеята, че демонстрираната емоционална, финансова и дори поведенческа мощ между брачните партньори се разделя на три области: основна мощност, процесуалната мощ и резултативна мощ. Според тази теория, тези партньори, които нямат мощ са повече подложени на физическо насилие.

к) *Теорията на травматичното връзване* обяснява защо жените остават с мъжете, които ги малтретират и допълва идеите на предходната теория. Жената живее със заблудата, че положителните отношения могат да продължат и да заменят негативните преживявания. При жертвата може да се появи и "Стокхолм

синдром", когато тя е изключително благодарна за проявеното, спрямо нея моментно отношение, когато нарушителят показва малка доброта към нея. Тя често вижда света през погледа на насилника и показва признаци на пост-травматичен стрес.

1.3. Същност на домашното насилие

Според Американската асоциация на психолозите домашното насилие е „форма на насилие, което включва физическо, сексуално и Психическо насилие от страна на едно лице, което е в интимна връзка с друго лице, с цел да постигне надмощие, контрол и авторитет“ (АРА, 1997). Световната Здравна Организация, раграничава три категории насилие: насилие към себе си, което обхваща суицидно поведение и самонараняване, междуличностно насилие - обхваща домашното насилие и насилието в обществото и колективно насилие, което обхваща икономическото, социалното и политическо насилие. Според декларацията на Организацията на Обединените Нации от 1997 г., домашно насилие е това насилие, което е извършено от интимен партньор или друг член на семейството и се проявява чрез физическо, сексуално, психологическо-емоционално и икономическо насилие. Нормативната декларативност се допълва и от Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие, като под "домашно насилие" се разбират всички актове на физическо, сексуално, психическо или икономическо насилие, които се случват в рамките на семейството или домакинството, между бивши или настоящи съпрузи или партньори, независимо дали извършителят споделя или споделявал същото жилище с жертвата или не. Многоаспектността в обосноваването на понятието се отнася и до авторите, които конкретно го изследват. За Wallace (2004), домашното насилие обхваща насилие, което се провежда в рамките на семейството - между партньорите, от родителите на децата, между братя и сестри, между други членове на семейството и между лица, които живеят заедно в едно домакинство. В този смисъл домашното насилие е възприемано като дейност, която поема един член на семейството, насочена е към друг член на същото семейство и носи сериозни наранявания, които могат да бъдат физически, емоционални и нарушаване на основните човешки права. Според Levesque (посочено по Barnett и сътрудници, 2011), домашното насилие е извършена активност на член на семейството, водеща до физическо насилие,

сексуално насилие, емоционално насилие, пренебрегване или други форми на малтретиране, което пречи на здравословното развитие на друг член на семейството.

1.4. Форми на домашно насилие

Независимо от разнообразните интерпретации в психологичната литература е прието да се разглеждат следните форми на насилие:

Физическо насилие представляващо умишлено използване на физическа сила с цел нанесне на вреда, физическа болка, инвалидност или смърт. Чрез него, извършителят принуждава жертвата да прави това, което той иска. В повечето случаи той я наранява физически, защото се чувства по-силен или защото тя е нарушила правилата му (Златанова, 2001). Формите на поведение, които попадат във физическото насилие са: шамаране, удряне с предмет или ръце, скубане на коса, огъване на ръката или друга част от тялото, плюене, връзване, заключване, правене на разрез по тялото, дърпане, рязане, изгаряне, удавяне, ритане, заплахата с оръжие (огнестрелно или хладно), използване на тялото като мишена и др. (Златанова, 2001). Физическото насилие не се ограничава единствено до тези форми на поведение. Заплахата с физическо насилие се отнася до използването на жестове, думи и оръжия, за да се предава намерението за нанасяне на болка или смърт. Физическото насилие винаги е последвано от психическо насилие, а понякога и сексуално насилие.

Въпреки че по-голямата част от изследванията на домашното насилие се отнасят до физическото насилие, **сексуалното насилие** също е форма на насилие, което се явява между партньорите. Световната здравна организация дава две отделни определения за сексуалното насилие - това, което се случва между лица, които не са партньори и сексуално насилие, което се случва между интимни партньори (Trevillion et al.). Сексуалното насилие между интимни партньори Световната здравна организация определя като използване на физическа сила, за да се постигне полов акт, когато другото лице не е съгласно и поради страх е принудено да има полов акт и/или е принудено да изпълнява сексуални действия, които изпитва унижително . Сексуалното насилие между лица, които не са партньори, се определя " когато лице от 15-годишна възраст и по-

възрастно, е принудено да извърши всякакъв сексуален контакт, за който не се е съгласил, от друго лице, което не е съпруг или интимен партньор. (WHO, 2013). Сексуалното насилие обхваща следните форми на поведение: сексуален тормоз, сексуален акт след побой на който жертвата привидно се е съгласила, принудителен полов акт (изнасилване), принуждаване към проституция, принуда на сексуално поведение, което е унижително, принуда за секс с други лица, обвинения за сексуална неадекватност, невъзможност за самостоятелно вземане на решения около сексуалните отношения и раждането на деца, избирано прекъсване на бременността (ако става дума за женско дете) и др.

За **психичното насилие** има най-малък брой извършени изследвания (O'Leary, K. D. & Mairuo, R. D. 2005), въпреки че има данни за 95% от мъжете, които физически малтретират партньорките си и използват като допълнение и психологичното насилие. (Henning, K., & Klesges, L.M, 2003). Редица проучвания показват, че този тип насилие причинява най-трайни психологични последици върху жената: депресия, PTSD, суицидни идеи, ниска самооценка и затруднения в общуването. Той е по-вреден от експлицитното насилие или откритата агресия (O'Leary, K.D & Mairuo, R.D, 2005). Психичното насилие се състои от дейности, които обхващат заплахи и тактики на принуда като: унижение, контролиране на движението, контролиране на дейностите, изолация от по-широко семейство, налагане на социални ограничения за общуване. То се състои от активности, които обхващат заплахи и тактики на принуда като: унижение, заплахи, контролиране на дейностите, подмятания, изолация от моминското семейство, ограничение на финансирането за поддръжка на семейството, заплахи с убийство (на нея или на нейни близки хора), заплахи с нанасянето на физически наранявания, манипулация в множество ситуации, принуждаване за извършване на незаконни действия и др. (Saltsman et al., 2002,. Pico - Alfonso,2005).

1.5. Рискови фактори за домашно насилие над жени

В най-общ план битува мнението, че причините за домашното насилие са в неравенството между мъжете и жените, което има обусловени исторически и социо-културни корени. Поради това в различните страни има различни оценки за обхвата и причините за него. Самите социални общност, със своите религиозни и ценностно

ориентирани модели за стереотипно поведение на мъжа и жената, са предпоставка насилието над жените да се приема като естествен елемент от отношението на мъжа към неговата съпруга. Много социо-културни фактори допринасят жената да бъде поставена в много деликатно положение, да бъде наранявана и да приема това за естествен елемент от семейния си живот. В много страни, културната идеология позволява легитимност на насилието над жената в семейството. Икономическите ресурси са също един от важните фактори, поради които жената често пъти остава в капана на общността, където е малтретирана. Икономическият фактор е с висока значимост, тъй като жената често е принудена да приеме ниско платена работа, за да избегне заплахи и насилие, но с ниски доходи, чрез които не може да постигне икономическа независимост, за да напусне насилника - съпруг и самостоятелно да се грижи за себе си (или за децата си). От друга страна, търсенето на работа и икономическата независимост, често пъти водят до несигурност и страх в мъжа, а с това се повишаване на насилието към нея. Това се случва, когато нарушителя не е работещ и чувства, че неговата мощ в семейството е ограничена (Schuler S.R. et all, 1993). Лори и сътрудниците, посочват следните фактори, които влияят за оцеляването на домашното насилие като социален феномен (Lori L. Neise J.P., Germain.A., 1994):

а) Културни фактори: различен начин на възпитание на мъжки и женски деца, културални определения по отношение на половите роли, очакванията за ролите си в отношенията, вярата в вродено превъзходство на мъжете, ценности, които дават съответните права на мъжете срещу жените, възприятието на семейството като частна сфера под контрола на мъжете, обичаите при бракът (купуване на булката, зестра и др.) и приемане на насилието от страна на мъжа, като начин за разрешаване на конфликти.

б) Икономически фактори: икономическа зависимост на жената от мъжа, ограничен достъп до финанси, дискриминационни закони по отношение на наследството, използване на общ имот, издръжка след развод, ограничени възможности за заетост в публичен или частен сектор и ограничени възможности за образование и обучение.

в) Правни фактора: по-нисък правен ранг (писмени или неписани правила), закони по отношение на развод, попечителство върху

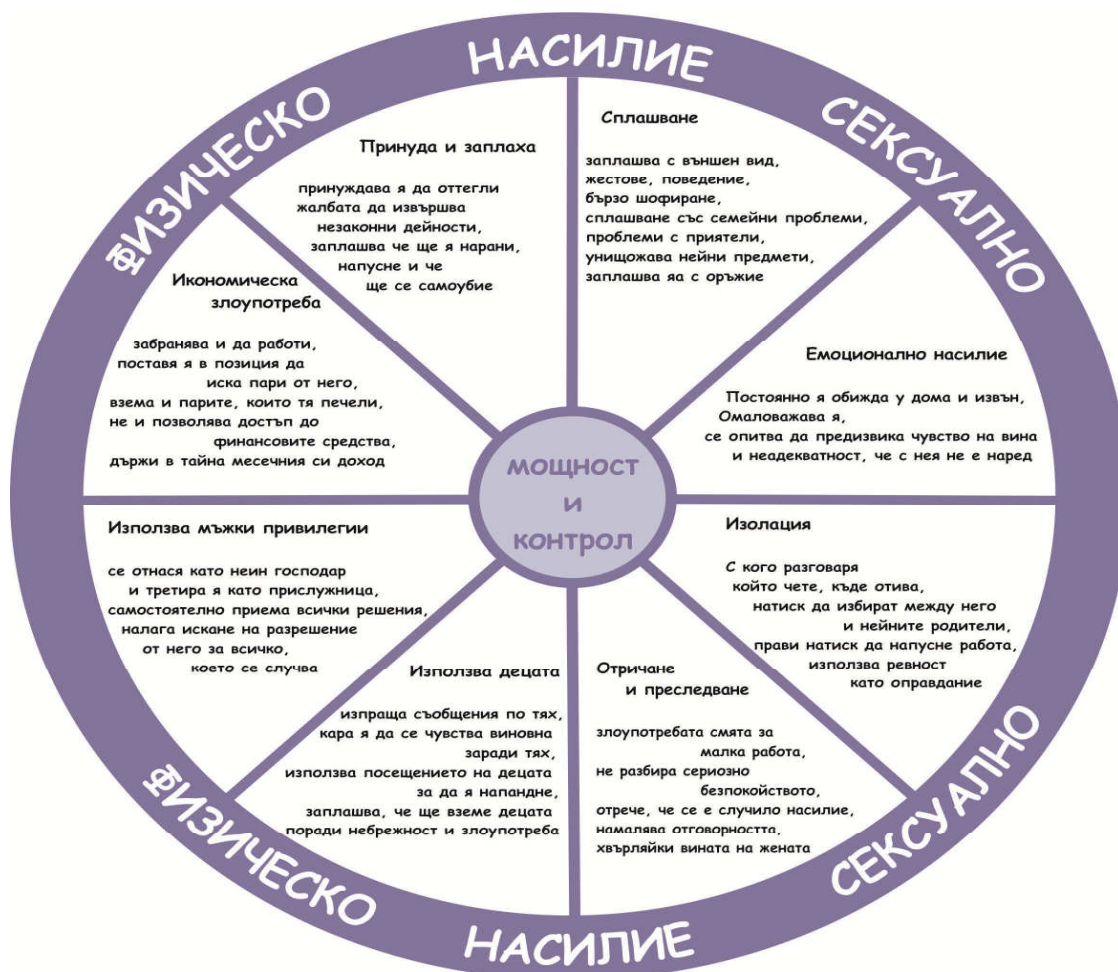
децата, издръжка и наследство, правни определения за изнасилване и домашно насилие, ниско ниво на правна едуцираност при жените и нечувствително лечение към жените от страна на полицията и съдебната система.

г) Политически фактори: недостатъчно представителство на жените във властта, политиката, медиите, в юридическите и медицинските професии, небрежено отношение към домашното насилие, религиозни правила, които предизвикват оставане в кръг на насилие, слаба организация на жените като политическа сила и ограничено участие на жените в политическата система.

1.6. „Диаграмен модел на мощта и контрола на домашното насилие“

„Диаграмата на мощ и контрол“ дава обяснение за модела на насилие в семейството и конкретизира как протича живота на едно семейство в което има насилие над жената, предлага описание на стратегии и тактики на мъжа с цел да доминира и контролира отношенията в дома. (Фигура 1) Централния кръг на диаграмата съдържа причината, поради която се случва насилието. (NiCarthy G., 1986,1997). Според NiCarthy, тя не е в психопатологията на личността, а в социалната конструкция, съдържаща неравностойното разпределение на мощността между половете в семейството. Стратегиите, които използва насилственият партньор включват физическо, психично, сексуално и икономическо насилие, манипулация с децата, заплахата, изолация, сплашване. Чрез тях, насилственият партньор постига своята цел в семейството - контрол и надмощие. Освен стратегиите обект на внимание са и техниките за манипулация, които са ефективни ако целта успешно се постига. Две или повече комбинирани тактики, съставляват специфичен модел на насилие и в такъв случай всяко събитие не се оценява като изолиран инцидент, за който се обвинява жената, а отговорността на мъжа се изолира. За да съществува модел на насилие, в семейството, не е задължително насилника да използва винаги комбинация от тактики. Стереотипното поведение включва монотонност в активността и използването само на една или няколко стратегии (удряне, ритане, псуване, заплашване, поставяне на забрани, затваряне, изолиране, лишаване от храна, парични средства и др.). Повторяемостта засилва чувството за вина в жената и тя се стреми да избягва ситуации,

резултатът от които е формата на насилие. Изборът на способите за прилагане на властта се инициират от насилника и са както индивидуално, така и социално обусловени.

Фигура 1. Диаграма на мощ и контрол (Duluth Model, Domestic Abuse Intervention Program)

Външният кръг съдържа елементите на физическото и сексуално насилие, които са най-често срещана форма на домашно насилие. Свеждането само до физическата форма, ограничава възможността за разбиране динамиката на протичане на процеса на насилието в семейството въобще. Насилникът използва физическото насилие, когато всички други стратегии вече са неуспешни или когато иска да засили собствената си позиция за показване на физическо надмощие и контрол (чрез заплахата за това). Има семейни двойки, където тип насилие не се среща, но доминират емоционалното, сексуалното и икономическото насилие от страна на съпруга. Това е неговата възможност да формира зависимост, да осигури пълен контрол върху живота на съпругата си. Успешното им използване ги прави силно

ефективни и омаловажава значимостта на физическото насилие. Разбира се, болката от нанесената физическа травма е различна, но оценката за нея силно се доближава до „болката на душата и сърцето“.

1.7. Цикли на домашното насилие и етапи на виктимизация

Ленор Уокър през 1979 г. е първата, която представя социалната цикличност на домашното насилие, включвайки развитието му в три етапа, които не се абсолютизират, не се прилагат от всички семейства и поради това жертвите не ги определят еднозначно. Разбирането на всеки цикъл на насилие е важен, защото помага за оценка на случващото се в някои семейства. Авторката се стреми да изясни същността на домашното насилие, постоянната виктимизация на жената, нейната „научена безпомощност“ и затруднения във вземането на решение за напускане на насилника - партньор. Описаните три фази на цикъла включват:

- етап на изграждане на напрежение, липса насилие в семейството, партньорите добре общуват с възможности за възникване на определено напрежение между тях, което е незначително. В семействата, където насилието не се използва като начин за решаване на конфликтите, напрежението може да бъде дори конструктивно. Независимо от това започва период, когато се очертава нарастване на напрежението в дома. Инцидентите изолирано се появяват, макар и не много често и се отнасят за ежедневието ангажимент с децата, финансите, поддържането на дома и др. С цел да държи спокоен партньора си, жената реагира спокойно, тя е послушна, съгласна е с неговите решения, реагира като си мисли, че той желае доброто на семейството като цяло и затова иска, има претенции и приема всичко което съпругът казва, дори и обидите, поема върху себе си вината и отговорността за малките конфликти, но става тревожна, социално се изолира и не прави нищо без негово съгласие и разрешение. Всичко това жената прави с цел да не се безпокои съпругът ѝ, който става все по-доминиращ и контролен, често използва вербално насилие неприлични думи, нападки и др.;

- остра фаза на насилие или експлозия на насилието. На този етап, извършителят може да използва различни форми на насилие - вербална агресия, физическо насилие, психичен и сексуален тормоз. В

зависимост от тежестта и честотата на насилието, както и съзнанието на жената, за начина, по който насилието се случва, тя започва да се опитва да търси помощ, за да спаси себе си и децата от насилието. Това „разтваряне навън“ и помага да направи насилието удома достояние на други хора, включително роднини, приятели и дори специалисти;

- фаза на успокояване или меден месец, назован така поради разкаянието на насилника. Оценявайки социалния ефект и резонанс от своите действия, съпругът се чувства застрашен, страхува се, че партньорката ще го напусне или ще „сподели“ в полицията, затова демонстрира разкаяние, може да плаче, да заплашва че ще се самоубие и всичко това е с една цел - да получи прошка от жертвата. Жертвата, която се чувства ранена, унижена, обидена, изплашена, неуважавана и замаяна от подобно поведение проявява емпатия, стреми се да разбере чувствата на съпруга си и търси положителни неща (в него или в постъпките му, дори си спомня хубави моменти от съвместния им живот) и често пъти показва грешни чувства на отговорност за насилието. В зависимост от решението на жертвата, особено ако тя му прости, започва фазата на "медения месец". Тя се характеризира с близост между партньорите, силни емоции и моментно игнориране на насилието (като мисли в жената и като активност в мъжа). Привидно този етап е край на насилственото поведение на партньора. (Фигура 2)

Фигура 2.Схема на цикличността на насилието между партньорите, според Л.Уокър

1.8. "Синдром на пребитата жена"

Здравни последици, които могат да възникнат вследствие на домашното насилие са представени в Световния доклад за здравето от 1997 година в раздела за преодоляване на страданията и обогатяване на човечеството. (WHO, 1997).

а) **Физически последици:** нарушение (от посекотина до нараняване на вътрешните органи), нежелана бременност, гинекологични проблеми, сексуално преносими заболявания (включително ХИВ и СПИН), спонтанен аборт, тазова възпалителна болест, хронична тазова болка, главоболие, трайна нетрудоспособност, астма, синдром на дразнимото черво, саморазрушително поведение (тютюнопушене, употреба на наркотици, консумация на алкохол, небезопасен секс).

б) **Последиствия за психичното здраве:** депресия, силни чувства на страх, тревожност, ниска самооценка, ниско самочувствие,

сексуална дисфункция, проблеми с храненето, обесивно-компулсивно поведение, агресивност, суицидни мисли, емоционална изтръпване, чувства на омраза към себе си, самообвинение, чувства на безполезност и безнадеждност, синдром на пребита жена (battered woman syndrome BWS), PTSD (post traumatic stress disorder - пост травматично разстройство).

в) Фатални последици: убийство, самоубийство, смърт при раждане, ХИВ и СПИН.

Жените, които са били бити, са податливи на силен стрес и психологически последици, които са свързани с високото ниво на стрес - PTSD, депресия, тревожност, панически атаки, проблеми с храненето и съня, повишено кръвно налягане, злоупотреба с наркотици и алкохол. Това е в основата на специфично психично състояние, назовано през 1970 година "синдром на пребита жена" (battered woman syndrome - BWS). Той дава отговор на въпроса, защо някои жени въпреки насилието остават да живеят с насилника си - брачен партньор и предлага обяснение на причините за убийствата, извършвани от жените, жертви на насилие. Синдромът BWS обикновено се разпознава като подкатегория на посттравматичния стрес - PTSD. Все още не е посочен в диагностичните критерии на DSM, но е включен в международната класификация на болестите, според Световната здравна организация в последните и две ревизии. "Синдромът на пребитата жена" не е психично заболяване и се характеризира с наличието на няколко симптома: *научена безпомощност, преживяване на травмата, генерализирана тревожност, ниско самочувствие, социално оттегляне, непрекъснато припомняне на насилието*. В цикъла на насилие, жената постепенно се научава, че е безпомощна да излезе от такава връзка, в която е изложена на насилие. Една от характеристиките на "синдрома на пребита жена" - BWS е, че жената остава с насилника, защото силно вярва, че е безпомощна и често пъти, за да се спаси от насилието убива партньора си. Жените, които в своето първично семейство не са търпели или не са били свидетели на насилие, по-често са убийци на насилствения си партньор (Lindgren M., V. Nikolić-Ristanović, 2011). Обяснението за това е в неочакваното поведение на съпруга във вторичното семейство, което е оформирано, преноса на взаимоотношенията от първичното и очакванията те да продължат да бъдат водещи. Формира се страх от опасност за живота, което води

до възприемане на опасността и тогава, когато реално тя не е в граници, които застрашават живота. Това е най-важната характеристика на синдрома – научаване и постепенно привикване с женската безпомощност. Описанието на синдрома включва упоритата вяра на жената-жертва в лъжливите обещания на съпруга, доверяването за неговата готовност никога повече да не я тормози. С течение на времето жертвата привиква към тази своя безпомощност и започва да вярва, че не е в състояние „да излезе“ от връзката с насилствения си партньор, освен да се отвърве от него, което постига с убийство. Всъщност насилваната жена предпочита да убие насилника си отколкото да му се противопостави. Има предположения за това, че „синдромът на пребитата жена“ е продукт на правната защита на жените, които са извършили убийство на насилствените си партньори (Dutton M., 1996). Определя се, че в основата на престъплението е налично стресово състояние, а при поредното насилие се появява неспециализирано контролно състояние, което има себезащитен характер и така престъплението превръща жертвата в убиец. „Синдромът на пребитата жена“ съществува в правото и психиатрията като самостоятелна категория, но поради строгите критерии на стресовите състояния е само разпознаваема тяхна подкатегория на високата степен на стреса и включва посттравматично стресово разстройство (PTSD).

1.9. Личността на жената, жертва на домашно насилие

Открояват се пет основни характеристики, които са определящи в психологичния портрет . (Willson, 1997):

а) Жената поема отговорност за появата на насилието. Реално, тя не е отговорна за поведението на партньора си, но независимо какво ще направи тя, той я наранява. Въпреки този факт, партньорът полага силни усилия да я убеди, че е виновна за насилственото му поведение и твърденията му се приемат до такава степен, че тя започва да вярва, че не може да направи нищо правилно и поради това той трябва да направлява живота и.

б) Ниско самочувствие. С течение на времето, жената, която е постоянно подтискана и нападана от човека, който е избрала за свой спътник, започва да губи своята увереност, като започва да вярва, че нейният партньор е прав, а че тя е напълно неадекватна във всичко в живота си, дори и в това да живее.

в) Вина. Жената е постоянно изправена пред усещането и очакването за провал, което засилва собственото и безсилие, както и страховете и. Освен това, неспособността да изразя себе си предизвиква гняв, който не може или не знае как да изрази. Чувството на гняв съзнателно отрича и го обръща към себе си, предизвиквайки чувство на вина (тя е виновна за всичко). Възможно е чувството за вина и гневните усещания да насочат вниманието и към други членове на семейството (предимно децата) или към съпруга.

г) Чувство на безнадеждност и пасивност. Фактът, че е подложена на постоянно насилие, побой и преследване, жената-жертва формира чувства на безнадеждност и пасивност. С течение на времето, тя става неспособна да предприеме действия, за да промени положението в дома, да помисли как да се справи с проблема или да вземе решение. Като резултат на това, жертвата става напълно послушна, интензивно използва стратегии за справяне с насилието, внимателно следи нуждите на партньора си и не поема никакви действия, за да поиска помощ, вярвайки, че нейният партньор ще се чувства ощетен и предаден от нея.

д) Отрицане и минимизиране на насилието. Често пъти жените "изключват" собствените си чувства, за да могат да се справят с ежедевните задължения, използвайки отрицанието като защитен механизъм. То съдържа идеята за това, че партньорът е добър човек, но има много проблеми и затова насилва и тормози съпругата си, носи отговорност за оказаното насилие или изисква отговорност от съпругата си. Самата тя се оценява като несретница, която заслужава да бъде наказана, ако това съпругът не прави тя ще се обърка и затова не може да оцелее без него. Жертвата смята и че бракът и семейните задължения са много по-важни от нейното благополучие.

Има две особено важни характеристики на жертвите, които са от значение, когато става въпрос за вземане на решение по отношение на това - която интервенция ще бъде по ефективна – формиране на социални умения и мотивация. (Thompson, Simon, Saltzman, & Mercy, 1999). Социалните умения са от съществено значение, когато става дума за това дали жената да остане с партньора си и да прекрати насилието. Много от жертвите, които напускат партньора си, трябва да започнат нов независим живот,

често с ограничени ресурси, а едновременно с това изпитват емоционално изтощение от негативните последици на прилаганото насилие. Затова жертвата трябва да притежава определени умения за самозащита, които имат за цел не толкова физическа самозащита, колкото умение за неприемане провокациите на насилника и предотвратяване на по-нататъшно насилие.

1.10. Психични стратегии, използвани от жените, за справяне с домашното насилие

Известни са различен брой стратегии за справяне, като само два са дескриптивните фактора - първият фактор е *разликата между стратегия на присъединяване и стратегия за избягване на проблема* (Moos, 1995), които се срещат описани и като активни и пасивни стратегии за справяне и стратегии за ангажимент или оттегляне (Tobin et al., 1989 г.). Конструктът на присъединяването или избягването на проблема, показва дали жената, жертва на домашно насилие, прави опити да промени ситуацията или се дистанцира от стресовите преживявания с цел да намали негативните последици за себе си. Присъединяването към проблема, включва ориентация на привличане , на разговор с някой приятел във връзка с насилието като семеен проблем и планиране на действия за неговото решаване. Противоположна на това е стратегията, която предполага избягване на проблема, обхваща отказ от приемане на реалността и вяра, че събитието се е случило случайно и скриване на чувствата, които е причинила ситуацията (Holahan, Moos, 1987).

Вторият фактор, който се появява в няколко проучвания е *разликата между когнитивните срещу бихейвиоралните стратегии* (De Ridder, 1997). Бихейвиоралните стратегии за справяне включват предприети действия с цел да се намали въздействието на самия стрес, като моментно бягството от ситуацията на насилие за известно време. Когнитивните стратегии се отнасят до справяне чрез включване на допълнителни опити за промяна на начина на мислене за ситуацията на насилие - опит тя да се възприеме от някаква положителна страна (Holahan & Moos, 1987). Инвентарът на стратегии за справяне (CSI - Coping Strategy Inventory) измерва факторите, които влияят за възникването на стреса и играят ролята на стимулатори за разделение на стратегиите, фокусирани върху емоциите и преживяванията на жертвата. Според Тобин и колеги

(Tobin et al.1989) стратегиите са разделени на третични фактори - ангажимент и оттегляне от ситуацията. Насилието в семейството е сложен социален и личностен проблем. Трудно е да се определи коя стратегия е най-добра, тяхното използване и относителна ефективност са свързани с възприятието на индивида, който използва онази стратегия, която му дава по-силно усещане за контрол над ситуацията и зависи от контекстуалните фактори, които определят дали събитието може всъщност да се променя (Folkman, 1984). Изборът, използването на стратегия, която предполага фокусиране на проблема, свързан с насилието, може да предизвика емоционално натоварване, особено когато лицето не може да възприеме по ясен начин как да промени ситуацията в момента и това да доведе до емоционален и поведенчески блокаж. Трудно е да се определи дали активността или пасивността е по-силният конфликтоген, когато липсва ясна представа за това, какво човек иска в ситуацията, а не какво очаква.

Малкият брой изследвания, които са направени за стратегиите за справяне със стреса при жените, жертви на домашно насилие, се отнасят до справянето им с влиянието на насилието върху психичното им здраве. Резултатите са многоаспектни. Жените които използват стратегии фокусирани върху проблема, независимо от това дали те са ефективни, показват по-ниско ниво на депресия и голямо чувство на самочувствие (Mitchell, RE, Hodson, CA, 1983). Съхранението на психичното здраве предполага и двете алтернативи – използване на стратегия за решаване на проблема с насилието и същесременно стратегия за моментно справяне с негативните емоционални преживявания. Това логично дава обяснение и на това, защо последствията от травматичните преживявания, които жената изпитва в дома, предизвикват пасивност в поведението и отказ дори от себе си. Жената - жертва често е изолирана от своите близки - семейството и приятелите, и по този начин няма с кого да сподели своите проблеми и да потърси помощ. Оценявайки своята безпомощност пред насилника жената предпочита да се съхрани, да се оттегли в себе си, да се самозалъгва, изолира или да си мечтае за промяна. Активното справяне със ситуацията в дома означава обръщение за помощ, конструктивно решаване на проблемите, както и изразяване на собствените емоции които жената често крие, защото се страхува да не предизвика бурна реакция при партньора, да не засили агресивните му изблици и негативните последици от тях.

1.11. Социално-психологична подкрепа на жени, жертви на домашно насилие

Има значими връзки между социалната подкрепа и жените, обекти на домашно насилие:

- Жените, които имат по-голяма социална подкрепа, повече сътрудничат в наказателно-процесуалния процес, който е насочен срещу съпруга (Goodman, L., Bennett, L., & Dutton, M. A. 1999),

- Социалната подкрепа е във функцията си на асистенция при справяне с домашното насилие. (Thoit, 1986). Емоционалната и материална подкрепа, влияят на връзката за справяне със стреса и психичното здраве, но и социалната изолация може да представлява състояние, в което фокусирането към решаване на проблема е емоционално непоносимо, тежко, дори вредно за психичното здраве на жената.

- Ако жената има липса на подкрепа, активното и пряко справяне с проблема на насилието, при нея, може да предизвика и физическа и емоционална слабост, дори и чувството, че се губят всички възможности.

- Домашното насилие изпълнява пряко въздействие върху социалната подкрепа на жената. (Lepore, S. J., Evans, G. W., & Schneider, M. L., 1991). Приятели и роднини на жертвата на домашно насилие могат да я избягват, поради страх от лична сигурност, която може да бъде застрашена от нарушителя или пък да се отдалечат от жената-жертва, защото насилието смятат за нейна лична работа. Също така, като мярка за установяване на контрол и мощ, насилникът тенденциозно може да изолира жената от приятели и роднини (Dobash & Dobash, 1998).

- Съществува разбиране, че влиянието на домашното насилие върху социалната подкрепа е отрицателно и оказва силно влияние върху емоционалното благополучие на жената. Това се свързва с високото ниво на злоупотреба на жената и ниското ниво на социална подкрепа и ниското ниво на социална подкрепа, свързано с високото ниво на стрес. (Thomson et al., 2000)

- Физическото насилие над жената има косвен ефект върху влошаването на психичното и здраве, когато се използва силата на нейната емоционална и социална подкрепа (Coker et al., 2003)

- Социалната подкрепа засяга благосъстоянието на жената, която търпи домашно насилие. Коен и сътрудниците (Cohen et al., 2000) доказват, че емоционалната и материалната подкрепа от семейството, приятели и други хора, има положително въздействие върху благосъстоянието на жената, жертва на домашно насилие, независимо от теглото и обема на насилието, което тя изпитва от страна на партньора си.

- Жените, които изпитват по-голяма социална и психологична подкрепа, имат по-добро психично здраве, независимо от това какъв е видът на насилието, което изпитват в дома (Kemp et al., 1995). Когато е в комбинация с други защитни фактори, социалната подкрепа засяга връзката между насилието и появата на тревожност, но не в очакваната посока. Влиянието на социалната подкрепа е по-слабо изразено, когато става дума за дълготрайна, обширна и сериозна злоупотреба с жената, защитните фактори (в това число и социалната подкрепа) нямат голяма полза за жена, която е изправена пред сериозно малтретиране от страна на съпруга си. (Карлсън, МекНет, Чой, и Роуз 2002).

- Естеството на подкрепата, съветите, които жената получава от близките хора е специален конструкт и в научната литература не е подложена на изследвания. За жените жертви на домашно насилие, които са насочени към решаване на проблема с насилието (поемане действия за докладване на нарушителя, представяне на проблема пред съда и др.), този тип подкрепа има функцията за облекчаване на последиците и позволява жената да устои, в своята решителност, да се освободи от насилието. Въпреки това, когато съветите, които получава жената са двусмислени или са в противоречие с желанието и да се справи с насилника, при нея може да се предизвикат високи нива на стрес.

1.12. Актуалност на проблема за домашното насилие в Република Македония

Според Института за социални дейности на Република Македонија, през 2014 г., са регистрирани общо 2580 случаи на жертви на домашно насилие. Данните от службата показват съдържата им страна:

- от 2014 година на територията на Р. Македонија функционираат 4 защитени жилища за жертви на домашно насилие (в Скопие, Свети Николе, Битоля и Кочани). Във всички са настанени общо 33 жертви на домашно насилие, отделени от мястото си на живеене. Те функционираат като ресурс от държавен характер;

- според вида на домашно насилие, жертвите са обекти на: 1) психическо насилие, 2) материална злоупотреба, 3) злоупотреба с положение 4) сексуално насилие и 5) физическо насилие;

- домашното насилие е проблем базиран на полово ролевите отношения: 2/3 жертви на насилие са жени, докато 1/3 от жертвите са мъже. При извършителите на насилие, съотношението е обратно - 2/3 от извършителите са мъже, а 1/3 извършители са жени;

- по отношение на услугите (в центровете за социална работа) най-често се извършват интервенция с цел психо-социална подкрепа и даване на правен съвет относно мерките за защита, но след това голяма част от жертвите не са съгласни за привеждане на временни мерки за тяхна защита пред съда. От първи януари 2015 година влиза в сила изпълнението на нов „Закон за превенция, предотвратяване и защита от домашно насилие“ и всички законови разпоредби, които се отнасят към тази проблематика.

Психологичните причини за домашното насилие, поведението на жената-жертва, както и стратегиите и за справяне в ситуации на стрес са малко разработени в Република Македонија. Малко са и данните от проведени психологични изследвания, засягащи обхвата на разпространение домашно насилие, за да може да се разработват превантивни програми за преодоляване на явлението. Изследването на личността на жената, която е жертва и нейните особености е крачка в тази посока.

Глава II. Изследователски дизайн на проведено психологично изследване

2.1.Цели на изследването

Анализът на литературните източници дава основание да се постави, като научна цел, изследването на личностните и социални характеристики на жени, жертви на домашно насилие, което е предпоставка за тази им роля. За да може да се установи специфичността на характеристиките, последните се анализират чрез сравнение на резултатите при жени, които имат хармонични семейни отношения.

Крайната цел на изследването е да се създаде модел за психодиагностика на жени, жертви на домашно насилие.

2.2. Задачи на изследването

За да се постигне крайната цел на изследването и с оглед да бъдат проверени повдигнатите хипотези се поставиха два вида задачи:

2.2.1. Организационни задачи:

1. Запознаване с литературни източници, които са свързани с анализи и изследвания относно семейното положение, живота и личността на жените, жертви на домашно насилие.

2. Съобразяване с морално-етичните норми в работата на психолога и подsigуряване на изследвани лица-жени, жертви на домашно насилие със запазване на професионалната тайна. Обособяването им в основна група.

3. Избор на група от изследвани лица-жени, които са със същия демографски и семеен статус, но не са обект на домашно насилие. Обособяването им в контролна група.

4. Избор на подходящи, за целите на изследването, психологични методи за получаване на изследователски данни.

5. Избор на инструментариум за изследване на демографските данни и личностните характеристики на изследваните лица от двете

групи. Разработване на анкетен лист за събиране на социално-демографските данни за изследваните лица.

6. Провеждане на изследването в подходящо (за изследваните лица) време. Постигане на сътрудничество с центровете за социална работа и политика с цел осъществяване на контакт с жени, жертви на домашно насилие. Определяне на сроковете за провеждане на изследването. Размножаване на предлаганите психологични въпросници.

7. Определяне на периода за обработка на резултатите, техния анализ и обобщение.

8. Проверка на получените резултати, за оценка на статистически значимите различия, с помощта на SPSS система.

2.2.2. Изследователски задачи:

1. Изследване на социалния статус на изследваните лица - възраст, образование, състояние на заетостта, материално положение на семейството и продължителност на брака.

2. Изследване на личностните характеристики на изследваните лица включващи: личностен профил, стратегии за справяне със стрес, социална подкрепа и моралното безпокойствие.

3. Установяване на разликата в социо-метричните и личностно-метричните резултати при жени, обекти на домашно насилие и жени които не са жертви на домашно насилие.

4. Установяване на разликата в социо-метричните и личностно-метричните резултати при жени, обекти на домашно насилие, които са потърсили помощ и такива, които не са потърсили.

5. Разкриване на връзката между социалния статус (възраст, образование, статут на заетост, материално положение на семейството, продължителност на брака) и личностните характеристики (стратегии за справяне със стрес, социална подкрепа и моралното безпокойство) като предиктори за съществуването на домашно насилие.

6. Разкриване на връзката между социалния статус (възраст, образование, статут на заетост, материално положение на семейството, продължителност на брака) и личностните характеристики (стратегии за справяне със стрес, социална подкрепа

и моралното безпокойство) и броя на форми на насилие, които изпитва жената от страна на партньора, като предиктори за търсене на помощ от жени,обекти на домашно насилие.

7. Разработване на личностен профил на изследваните лица от двете групи.

2.3. Хипотези на изследването:

Научна теза: Личностните характеристики, поведението в ситуации на стрес, моралното безпокойство и социално-статусните позиции могат да бъдат конструкти за разработване на личностен профил на жената, жертва на домашно насилие.

Основна хипотеза: Предполагаме, че личностният профил на жените, жертви на домашно насилие, успешно може да бъде конструиран чрез включване на социално-статусни характеристики, личностни особености, стратегии за справяне в ситуации на стрес, наличие на социална подкрепа и ниво на морално безпокойство.

Хипотеза 1: Предполагаме, че жените жертви на домашно насилие имат по-високо ниво на агресивност, невротизъм и отрицателна валентност и по-ниско ниво на екстроверсия, отвореност към опита, съвестност и положителна валентност, в сравнение с жените, които не са жертви на домашно насилие.

Хипотеза 2: Предполагаме, че жените, жертви на домашно насилие, в стресови ситуации използват неконструктивни стратегии за разрешаването им. Те предпочитат да избягат от проблема, да се самозалъгват, да се самокритикуват и да се самоизолират от околните. За разлика от тях жените, които не са обект на домашно насилие използват стратегии, насочени към решаване на проблема, когнитивно реструктуриране, социална подкрепа и свободно изразяване на емоциите, което ги прави диалогични.

Хипотеза 3: Предполагаме, че жените жертви на домашно насилие имат органичен брой близки лица, които им оказват материална подкрепа и подкрепа за оценка на проблемите, имат по-малко изразено самочувствие в сравнение с жени които не са обект на семейно насилие.

Хипотеза 4: Предполагаме, че жените жертви на домашно насилие имат по-висока степен на морално безпокойство в сравнение с жени, които не са жертви на домашно насилие.

Хипотеза 5: Предполагаме, че агресивността, невротизма, екстраверсията, отвореността, съвестността, положителната и отрицателна валентност, както и социалната подкрепа, изолацията и активността в стресова ситуация, моралното безпокойствие и социално-статусните характеристики са предиктори за домашното насилие спрямо жената.

Хипотеза 6: Предполагаме, че изразеността на предикторите за домашно насилие при жените –жертви на домашно насилие, са фактори за търсене на помощ с цел преодоляване на тази им роля в семейството.

2.4. Изследвани лица

Таблица 1 .Разпределение на изследваните лица по групи

<i>Тип група</i>	<i>Брой на изследваните лица</i>
Основна група (жени, преживели домашно насилие)	118
Жени потърсили помощ и съобщили за насилие	59
Жени не потърсили помощ	59
Контролна група	97
Общо	215

2.5. Процедура на изследването

Изследването се провежда в периода от февруари 2016 до декември 2016 г., в повечето градове в Р.Македония. Жените, жертви на домашно насилие, които са поискали помощ, са интервюирани и тествани в центровете за социална работа от психолозите. Жените, които не са потърсили помощ за домашното насилие, попълват въпросниците он-лайн. По отговорите на въпросите от анкетата се разбира, че са жертви на домашно насилие от страна на съпруга си, но не споделят с никого това.

2.6.Методи за събиране на изследователски данни

2.6.1.Анкетен лист

За целите на дисертационното изследване се създаде анкетен лист, предлаган на двете групи изследвани лица – жени. Чрез въпросите, в него, се получава информация за възрастта, степента на образование, състоянието на заетостта на изследваното лице, материалното положение на семейството и продължителността на брака.

Изследваните лица оценяват материалния статус на семейството си в пет категории: нисък, сравнително нисък, добър, много добър и отличен. Допълнително в анкетният лист за жени, жертви на домашно насилие са поставени въпроси, които се отнасят на насилието: колко и какви форми на насилие изпитва жената от мъжа си и дали тя е потърсила помощ од социалните служби.

2.6.2. Психологични въпросници

2.6.2.1. Въпросник HITS

За откриване на участниците в контролната група се използва въпросник HITS - (Screening Tool for Domestic Violence- HITS: Hurt, Insulted, Threatened with Harm and Screamed) инструмент за скрининг на домашно насилие, създаден от Kevin Sherin през 2003 година, адаптиран за Република Македония.

2.6.2.2. Модификация на въпросник NEO-PI-R

От множеството психологични модели за изследване на личността най-често използван е петфакторния модел. За оценка на основните измерения на профила на личността, в дисертационното изследването е използван въпросник "Големите пет + 2", който също се основава на лексикални описания. Създаден е от Смедеревац и сътрудници. Въпросникът е предназначен да измерва 7 основни характеристики на личността, а всяка характеристика обхваща две или три суб-димензии. В това изследване е използвана съкратена версия, която включва 70 айтема, а всяка субскала се състои от 10 точки.

2.6.2.3. Въпросник на Р.Лазарус за копинг-стратегии

С цел да се проучат стратегиите за справяне със стрес, при жените, обект на настоящето изследване, е използван вариант на въпросника (CSI - **Coping Strategy Inventory**). Той е адаптирана

форма на въпросника на С.Фолкман и Р.Лазарус (Dunkel-Schetter, C.,Folkman, S.,Lazarus, R. S., 1987) Ways of coping от 1981 година. Въпросникът е предназначен за определяне на копинг-механизмите, като способности за преодоляване на трудностите в различни сфери на психичната дейност, копинг-стратегии.

2.6.2.4. Скала за оценка на социално подпомагане – ISEL

С цел да се проучи социалната подкрепа, която получават изследваните лица, се прилага Скала за оценка на социалното подпомагане - **ISEL (Interpersonal Support Evaluation List)**. Скалата е предназначена за измерване на потенциалните ресурси, представени като четири различни вида социална подкрепа. Скалата може да се използва и като обща мяра за достъпна социална подкрепа, съставена на теоретични основи. Оценките, чрез точки, обхващат области, които могат да помогнат на личността в преобладаването на стресови ситуации в живота.

2.6.2.5.Тест за моралното безпокойство на Лоурънс Гуд и Катрин Гуд

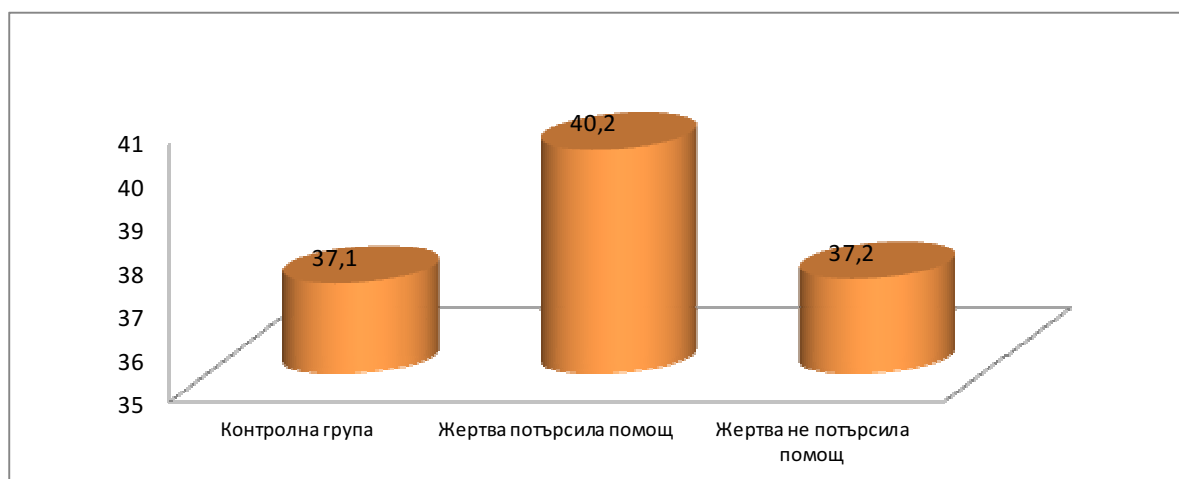
За установяване влиянието на социокултурните норми върху мисленето и оценките на изследваните лица-жени се използва тестът за диагностика на моралното безпокойство. Авторите му смятат, че моралността се свързва с процесите на взаимодействие между хората и се определя от оценката за собствената значимост чрез мнението на околните и отношението на личността към това. Тестът включва 34 айтема. Положителните отговори се сумират и определят три нива на безпокойство – ниско, средно и високо. Ниският резултат свидетелства за прояви на егоизъм и безразличие в личността към чуждите проблеми. Резултатите над 22 точки обратното-показват засилено морално безпокойство, склонност към самонаказване и водене на социално целесъобразен живот.

2.7. Методи за обработка на получените данни

Данните са обработени със статистическа програма SPSS - 20. Реализирани са следните статистически процедури: Средно аритметично, стандартно отклонение, най-висок и най-нисък резултат, АНОВА и Логистична регресия.

Глава III. Резултати от проведеното психологично изследване

Общата средна възраст на жените в извадката е 37,9 години. От тях тези, които са жертви на насилие в семейството се разделят на две групи, като тези жени-жертви, които са потърсили помощ са средно на около 40,2 години, а при жените - жертви, които не са потърсили помощ, средната възраст е 37,2 години. Разликата не е голяма, но е в полза на жените, които се ориентират към споделяне навън на проблемите си и желание да ги преодолеят с чужда помощ, докато жените от другата подгрупа все още разчитат на себе си за това. Средната възраст на жените от контролната група е 37,1 години – възраст, която също е близка до тази на изследваните лица от основната група.

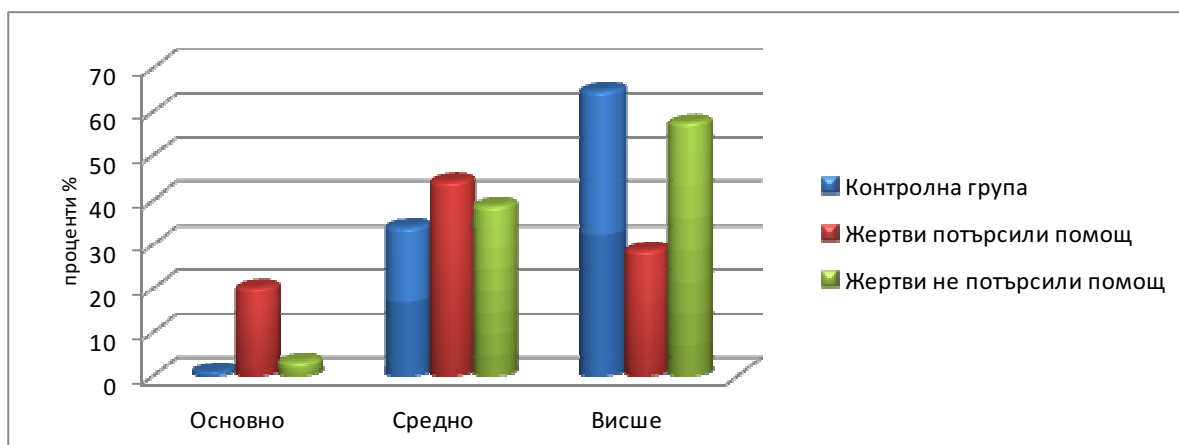

Фигура 3. Средно-аритметични стойности на изследваните лица по възраст

Средната продължителност на брака за цялата извадка е 13,1 години (най-малка стойност = 1 година, а най-голяма стойност = 42 години). При жените от контролната група, средната продължителност на брака е 12,1 години. Показателят продължителност на брачното съжителство също има близки показатели, което подпомага надеждността на резултатите (за двете извадки) и най-вече процесите на сравнение.

Откроява се фактът, че жените с висше образование проявяват най-висока отчивчивост за участие в изследвания с подобна тематика. Образоваността е важен фактор и за готовността жената да сподели семейните си проблеми. Жените, които са със средно образование

имат по-силна социална нагласа да потърсят помощ при оказване на насилие спрямо тях. Жените с висше образование – точно обратното. От получените резултати, два пъти повече изследвани лица с висше образование са ориентирани към справяне самостоятелно (без чужда помощ) със семейните си проблеми и ролята на жертва в семейството. Това се потвърждава и от по-високия процент на жените с основно образование, които оценяват, че нямат социални и личностни умения за справяне с насилието в семейството и затова се ориентират към търсене на помощ отвън.

Фигура 4. Процентно съотношение на участващите в изследването лица от двете групи по фактор образование

Резултатите от проведеното изследване показват, че материалното положение е значим фактор за това, дали жената, която в семейството е жертва на насилие ще се ориентира към търсене на помощ отвън или ще приеме ролята си на „жертва“ в семейните отношения. Само 8,2% от жените в контролната група живеят в семейства с нисък материален статус, 25,8% живеят в семейства със сравнително нисък материален статус, докато 46,4% принадлежат на семейства с добър материален статус, 18,6% са с много добро материален статус и 1% с отличен материален статус. Срезът за материалното състояние при жените от основната група, които търсят помощ, определя значими различия с останалите изследвани лица. Мотивът за търсене на чужда помощ се влияе от оценката на жената-жертва за ниския (37,3%) и сравнително ниския материален статус на семейството (39,0), които обединени дават 76,3% от цялата извадка. Това определя потребността, от споделяне и търсене на решение, като осъзната. Тази идея се затвърждава и от факта, че няма нито една

жена, която да е оценила материалното положение на семейството като отлично.

Получените резултати за трудовата ангажираност на изследваните лица, не се различават съществено при двете групи изследвани лица. Високият процент на демонстрираната заетост е показател за по-високата социална активност на семейните жени, които независимо от отношенията си в семейството имат по-голяма готовност да говорят и споделят по проблема за домашното насилие в сравнение с жените, които не са трудово заети. Тяхната социална ангажираност по-проблема е по-висока. Решението за това дали да потърсят помощ, ако се окажат жертви на домашно насилие, обаче, не се влияе толкова от тов, а има личностен и психологичен смисъл. Жените, които са намерили сили в себе си да разрешат проблема си чрез споделяне и саморазкриване, пред други хора, а са както работещи, така и безработни. Социалната нагласа за анализ на проблема е по-значима при работещите жени, поради което когато те са в позицията на жертва в семейните отношения, предпочитат сами да се справят, пред това да споделят. Явно личностният компонент за предпазване от неправилно възприемане на семейната позиция или нежеланието за обосноваване на собствената несъстоятелност и невъзможност за справяне с нея, ограничават жената – жертва към търсене на възможности за споделяне с външни, чужди хора. Тя смята, че има силите и потенциала да се справи сама. Когато обаче се вземе решение за предпазване на себе си, децата или близките, трудовата активност не е значим фактор.

Фигура 5.Резултати за трудовата заетост при изследваните лица от двете групи.

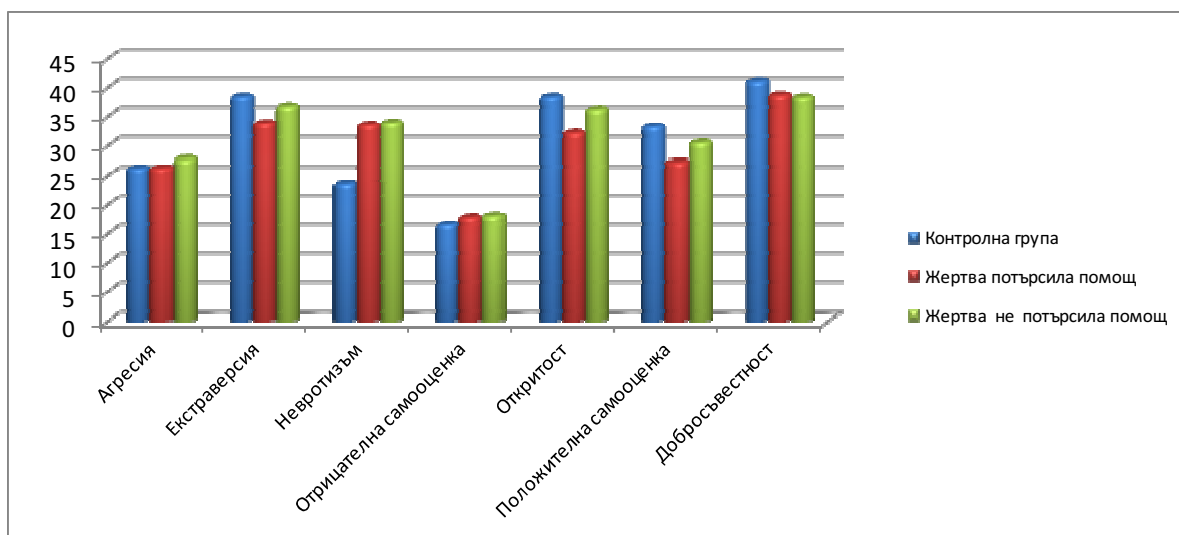
В таблица 2 следват данните от формите на домашно насилие, които са декларирали жените жертви. Според това, 10,2% от жените които са потърсили помощ, са съобщици Психическо насилие, 79,9% са съобщици психологическо и физическо насилие, а 10,2% са съобщици, че изпитват трите форми на насилие от страна на партньора - психологическо, физическо и сексуално. От жените жертви които не са потърсили помощ, 33,9% заявили, че страдат от Психическо насилие, 62,71% от психологическо и физическо, а 3,39% заявили че страдат от психологическо, физическо и сексуално насилие.

Таблица 2. Данните по отношение на формите на насилие

Жертва	Насилие	Честота	%
Жертва потърсила помощ	Психическо насилие	6	10,2
	Психологическо и физическо	47	79,7
	Психологическо, физическо и сексуално	6	10,2
	Общо	59	100,0
Жертва не потърсила помощ	Психическо насилие	32	54,2
	Психологическо и физическо	25	42,37
	Психологическо, физическо и сексуално	2	3,43
	Общо	59	100,0

3.1.Статистическа значимост за изследваните променливи и доказване на хипотетичните предположения

Разликата по отношение на измеренията на профила на личността между жените, които са жертви на домашно насилие и жените от контролната група е установена чрез статистическата процедура - дисперсионен анализ (ANOVA). С *post-hoc* анализ са определени различията между трите групи жени (жертви на домашно насилие, които са потърсили помощ и жертви, които не са потърсили помощ и контролна група - жени, които не са жертви на домашно насилие).

Фигура 6. Нагледно представяне на личностните черти по NEO-PI-R за цялата извадка

Резултатите от статистическата процедура показват:

1. По отношение на агресивността, жените жертви на домашно насилие показват нещо по-високо ниво на агресивност, но тя не е статистически значима разлика.

2. По отношение на екстраверзия, може да заключим, че има статистически значими разлики между жените жертви на домашно насилие, които са поискали помощ и жените от контролната група. По-конкретно, жените жертви на домашно насилие, които са поискали помощ за насилието, са по-малко екстровертни. Жените, жертви на домашно насилие, които не са поискали помощ са поектровертни от тези, които са поискали помощ и тази разлика е статистически значима. Намерени са разлики между жените от контролната група и жените жертви, които не са поискали помощ, но тази разлика е малка и не е статистически значима.

3. Според резултатите, получени във връзка с невротизмот, отбелязва се статистически значима разлика между контролната и основната група (жени жертви на домашно насилие, които са поискали и тези, които не са поискали помощ). Жените, жертви на домашно насилие показват високо ниво на невротизъм..

4. По отношение на отрицателната валентност, въпреки че се показва, че жените жертви на домашно насилие имат по-негативен аз

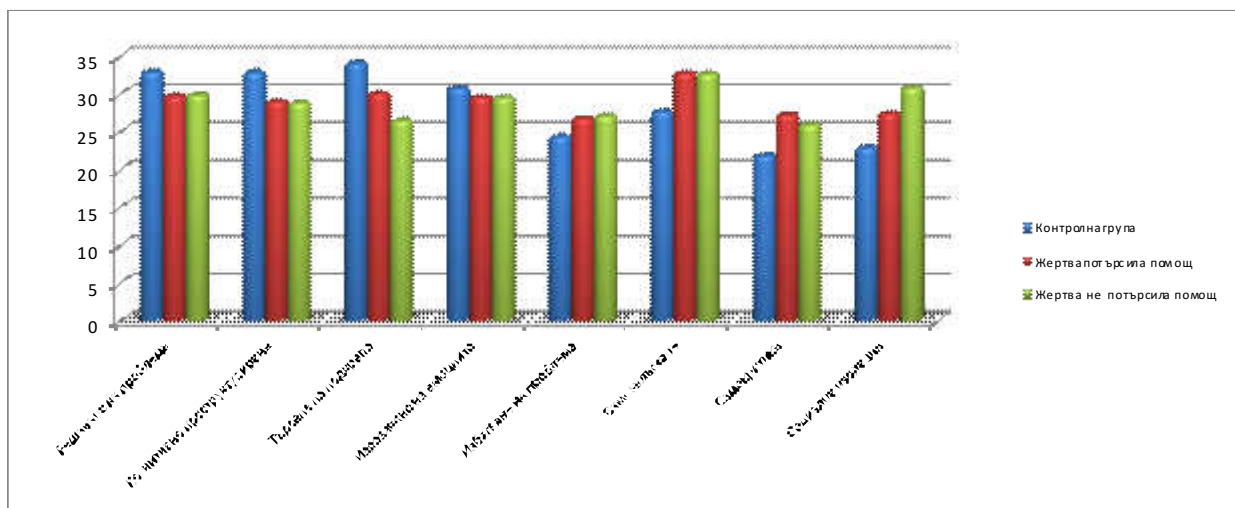
образ, не са открити статистически значими разлики между групите (контролната и основната – жени жертви на домашно насилие)

5. Когато става дума за отвореността към нови опити, отбелязват се статистически значими разлики между жените от контролната група и жените жертви, които са поискали помощ. Това означава, че жените жертви на домашно насилие появяват по-малка отвореност към нови опити. Въпреки това, не са открити статистически значими разлики между жените от контролната група и тези жени, жертви, които не са поискали помощ за насилието в дома.

6. Интересна е ситуацията по отношение на съвестността. Статистически значими разлики забелязват се между жените от контролната група и тези жени, жертви, които не са поискали помощ по отношение на насилието. Това означава, че жените жертви, които не са поискали помощ, са по-малко съвестни от жените от контролната група, но и от онези жени, които са жертви на домашно насилие и са потърсили помощ във връзка с насилието.

Следователно на това, частично се потвърждава хипотезата 1: Предполагаме, че жените жертви на домашно насилие имат по-високо ниво на Агресивност, Невротицизам и Отрицателна валентност и по-ниско ниво на Екстроверзия, Откритост, Съвестност и Положителна валентност, в сравнение с жените, които не са жертви на домашно насилие.

За разкриване на различията по отношение на стратегиите за справяне със стрес между жените, които са жертви на домашно насилие и жените от контролната група, е използвана също статистическата процедура АНОВА. С post-hoc анализ са установени различията между трите групи жени (жертви на домашно насилие, които са потърсили помощ, жертви, които не са потърсили помощ и жени, които не са жертви на домашно насилие)

Фигура 7. Нагледно представяне на стиловете за справяне със стреса при изследваните лица от цялата извадка

Резултатите показват статистически значима разлика при стратегиите за справяне със стреса при жени, които са обекти на домашно насилие и жени от други семейства. Разликите са относно стратегиите: решаване на проблема, когнитивно реструктуриране, социална подкрепа, избягване на проблема, самозалъгване, самокритика и социална изолация. Статистическа значимост не се установява при стратегия изразяване на емоциите. Първите (активни стратегии) са предпочитани от изследваните лица от контролната група, докато пасивните стратегии при жените, жертви на насилие. Резултатите от дисперсионния анализ доказват това. От дисперсионния анализа и post-hoc анализа се установява, че жените жертви на домашно насилие:

- по-рядко използват стратегии, които водят до решаването на проблема, свързан или довел до стреса;
- по-рядко търсят социална подкрепа за справяне със стреса; жените жертви, които не търсят помощ, показват статистически значима разлика по отношение на социалната изолация, т.е. в сравнение с жертвите, които търсят помощ, по-рядко използват искане подкрепа.
- по-често се стремят да избягват проблема, да не го приемат;

- по-често използват самозалъгването като стратегия за справяне със стреса, като не предприемат никаква инициатива за справяне с него;

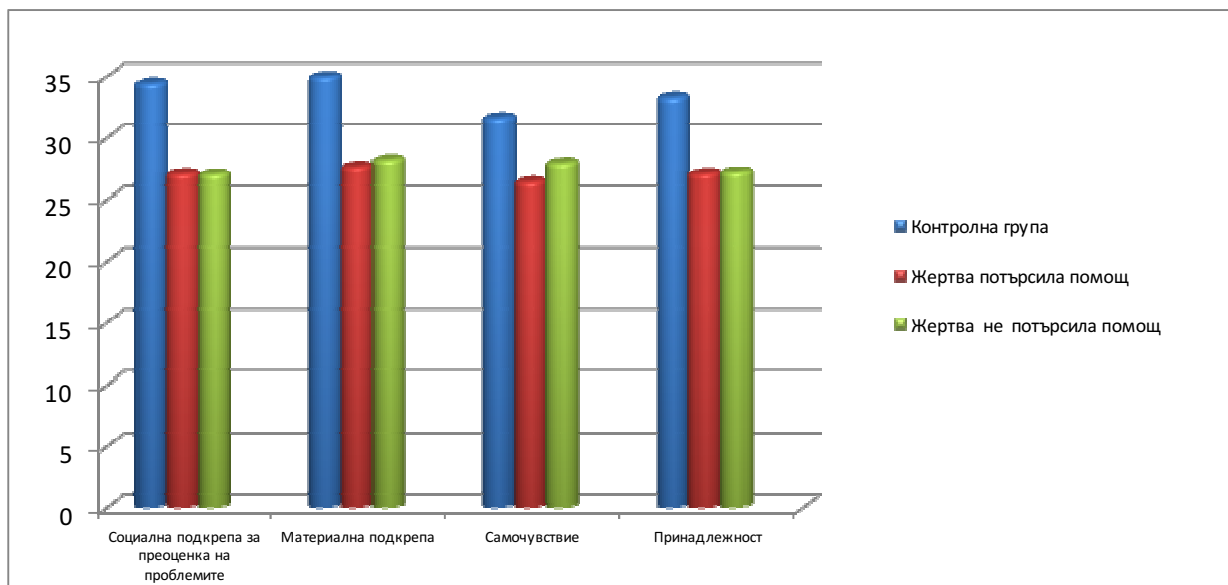
- предпочитат социалната изолация, не споделят за проблема си, довел до стресовото им състояние и не се стремят да го преодолеят. жените жертви, които не търсят помощ, показват статистически значима разлика по отношение на социалната изолация, т.е. в сравнение с жертвите, които търсят помощ, по-често използват социалната изолация.

Тъй като не са потвърдени статистически значими различия по отношение на изразяване на емоциите като стратегия за справяне, частично се потвърждава хипотеза 2: Предполагаме, че жените, жертви на домашно насилие, в стресови ситуации не използват активни стратегии за разрешаването им. Те предпочитат да избягат от проблема, да се самозалъгват, да се самокритикуват и да се самоизолират от околните. За разлика от тях жените, които не са обект на домашно насилие използват конструктивни стратегии, насочени към решаване на проблема, когнитивно реструктуриране, социална подкрепа и свободно изразяване на емоциите, което ги прави диалогични.

Измерването на променливата социална подкрепа включващи междуличностно разбиране, се основава на разбирането за оказване на помощ за преодоляване на стесови ситуации в живота. Те включват няколко вида подкрепа: материална, повишаване на личностното самочувствие, подкрепяща среда (като принадлежност към нея) и социална подкрепа в оценката на проблемите. Търсенето на разлика между жените, които са жертви на домашно насилие и жените от контролната група, е реализирано чрез статистическата процедура АНОВА. От резултатите от post-hoc анализа са установени различия между трите групи жени (жертви на домашно насилие, които са потърсили помощ, жертви които не са потърсили помощ и жени, които не са жертви на домашно насилие)

Нагледно резултатите са представени на Фигура 8. Като личностен ресурс, ориентиран към оценка на ориентация към социална подкрепа, като начин за промяна на стреса, най-високи резултати имат изследваните лица от контролната група. Те са с много по-висока склонност към приемане и предлагане на такава подкрепа. Разликата във възможността за осмисляне и приемане на

подкрепата в сравнение с изследваните лица от основната група е голяма за всяка една от формите на подкрепа.

Фигура 8. Резултати за видовете социална подкрепа

при изследваните лица

Като характеристика на жената, жертва на домашно насилие (в сравнение с жените, които не са обект на такова в семейството) се определят няколко съществени елемента:

- в областта на социалната подкрепа, жените, жертви на домашно насилие се различават от жените, които не са жертви на насилие по отношение на подкрепата в оценка на проблемите;
- жените, жертви на домашно насилие имат ниска принадлежност, което включва по-малък брой близки лица, които да са им на разположение за подпомагане при оценка на проблемите;
- жените, жертви на домашно насилие имат по-малко достъпна материална помощ, поради което я оценяват като много значима;
- жените, жертви на домашно насилие имат по-ниско самочувствие (по-малко се сравняват в околните в сравнение с жените от контролната група). По-високи стойности (но не статистически значими) има при жените, които са потърсили помощ, което показва че процесът на социално сравнение е положителен мотиватор за стимулиране на жената-жертва към търсене на външна

помощ за разрешаване или преодоляване на негативните преживявания;

- по отношение на посочените променливи, не са открити статистически значими различия между жените жертви на домашно насилие, които са потърсили помощ и жените жертви, които не са потърсили помощ. Те имат малко достъпна социална подкрепа (като капацитет от междуличностни отношения), която може да представлява голям проблем при преодоляване на позиционното си положение.

Съгласно резултатите от проведения дисперсионен анализ и post-hoc анализ, се заключава, че **се потвърждава Хипотеза 3:** Предполагаме, че жените жертви на домашно насилие имат по-малък брой близки лица, които оказват подкрепа през оценката на проблемите, имат по-малка материална подкрепа, имат по-малко изразено самочувствие и по-малък брой на близки хора, с които могат да обсъдят проблемите, в сравнение с жени които не са обект на семейно насилие.

Моралните характеристики на личността са част от социалните и характеристики. Те са следствие от общуването и с околните хора и възприемането, от тях, на норми на поведение, които тя определя като значими и затова се стреми да ги спазва. Самите морални норми се създават на основата на взаимодействието между хората, но и се реализират пак в рамките на взаимодействието. (Манчева Р.,2013). В този смисъл моралното безпокойство при жените, жертви на домашно насилие има специфична особеност и тя е, че е насочено към семейните отношения и тяхната значимост за живота на семейната общност и жената в конкретност. Затова, за нея, е трудно да приеме ролята на морална жертва, но още по- трудно е тя да се признае за такава и това да стане достояние на други хора. Самото съдържание на моралните норми на поведение, защото са социо-културно обусловени, са стимулатор за чувствителността на жената към насилието или толерансът и на търпимост към това.

Резултатите от проведеното изследване в дисертационната разработка доказват, че моралното безпокойство има най-висока значимост при жените, които са жертви на домашно насилие, но не са потърсили помощ, следват жените – жертви, които са потърсили помощ и след това жените от контролната група. Връзката е

пропорционална между оказването на насилие спрямо жената и нейното морално безпокойство за огласяване на това. Еднофакторният дисперсионен и post-hoc анализи показват статистическата значимост на получените резултати.

Фигура 9. Резултати за стойностите на моралното безпокойство при различните изследвани лица

Статистическите различия при жените не жертви и жените, жертви на домашно насилие са високи. Първите имат по-ниски нива на морално безпокойство за разлика от вторите. Моралното безпокойство спада, когато жените-жертви споделят за своя проблем или търсят възможности за неговото решение. Жените, които не са потърсили помощ, а се опитват сами да се справят показват най-високи стойности.

Според този анализ по отношение на моралното безпокойствие, съществуват различия между жените, които са жертви на домашно насилие и жените, които не са жертви на домашно насилие, а нивото на значимост е на ниво 0,01 ($p < 0.01$). Между жените жертви, които са потърсили помощ и тези жени, които не са потърсили помощ, не са открити статистически значими различия по отношение на моралното безпокойствие.

Аналогично на това, потвърждава се хипотезата 4, която гласи: Предполагаме, че жените жертви на домашно насилие имат по-високо ниво на Морално безпокойство в сравнение с жени, които не са жертви на домашно насилие

За установяване на това, кои личностни характеристики могат да се разглеждат като предиктори за позицията на жената, жертва на домашно насилие се прилага логистично регресионен анализ. Проверката е за характеристиките: агресивност, екстраверзия, невротизъм, съвестност, откритост, положителна и отрицателна валентност, от стратегиите за справяне със стреса (резултатите от третичните скали: Ангажимент и Изолация), от социалната подкрепа (общата сума на скалите за измерване на социална подкрепа), моралното безпокойство, възрастта, продължителността на брака, степента на образование, материалното положение на семейството и състоянието на Заетостта.

Таблица 3. Предиктори включени в регресионното уравнение

		B	S.E.	Wald	df	Значимо ст	Exp(B)
Стъпка 1 ^a	Социална подкрепа	(,065)	,009	47,487	1	,000	,937
	Константа	8,227	1,201	46,908	1	,000	3742,201
Стъпка 2 ^b	Изолация	,029	,009	10,935	1	,001	1,030
	Социална подкрепа	(,056)	,010	33,761	1	,000	,945
Стъпка 3 ^c	Константа	4,073	1,636	6,198	1	,013	58,724
	Невротизъм	,048	,023	4,204	1	,040	1,049
	Изолация	,022	,010	5,214	1	,022	1,022
	Социална подкрепа	(,047)	,011	19,880	1	,000	,954
	Константа	2,406	1,837	1,716	1	,190	11,087
Стъпка 4 ^d	Агресивност	(,077)	,030	6,491	1	,011	,926
	Невротизъм	,068	,025	7,093	1	,008	1,070
	Изолация	,025	,010	6,429	1	,011	1,026
	Социална подкрепа	(,050)	,011	20,704	1	,000	,951
	Константа	3,826	1,956	3,825	1	,051	45,891

^a Променливи въведени в Стъпка 1: Социална подкрепа.

^b Променливи въведени в Стъпка 2: Изолация.

^c Променливи въведени в Стъпка 3: Невротизъм.

^d Променливи въведени в Стъпка 4: Агресивност.

*критерий на променливата: съществуване на семейно насилие

Според получените статистически коефициенти, може да се направи заключението, че значими предиктори за съществуването на домашно насилие са: социалната подкрепа, изолацията, невротизма и агресивността. В първата стъпка на анализа, социалната подкрепа обяснява вариацията на зависимата променлива между 29% и 39%. Във втората стъпка, когато е добавена изолацията, този процент се покачва между 33% и 44%. В третата стъпка, чрез добавяне на невротизма, процентът се увеличава от 34% до 46% и накрая, добавяйки и агресивността, се получава резултат, с който може да се заключи, че моделът на независимите променливи, обяснява вариацията на зависимата променлива между 36% и 49%.

Променливи, които са изключени от регресионното уравнение, защото нямат предикторска мощ по отношение на характеристиките на жената жертва на домашно насилие са следните: екстраверзия, съвестност, откритост, положителна и отрицателна валентност, Ангажимент от стратегиите за справяне със стреса, моралното безпокойство, възрастта, продължителността на брака, степента на образование, материалното положение на семейството и състоянието на заетостта.

Тези резултати дават основание да се направи следното заключение: Липсата на Социална подкрепа, честата Изолацията като стратегия за справяне със стрес, високото ниво на Невротизъм и ниското ниво на Агресивност, са предиктори една жена се окаже в позицията на жена, жертва на домашно насилие;

Аналогично на това **частично се потвърждава хипотезата 5**, която гласи: Предполагаме, че агресивността, невротизма, екстраверсията, отвореността, съвестността, положителната и отрицателна валентност, както и социалната подкрепа, изолацията и активността в стресова ситуация, моралното безпокойствие и социално-статусните характеристики са предиктори за домашното насилие спрямо жената.

Следват резултатите от логистична регресия, чрез които може да се определи кои обичайни социално-личностни фактори са статистически значими за това жената-жертва да потърси помощ за насилието върху себе си. Взимат се впредвид измерения от профила

наличността (агресивност, екстраверзия, невротизъм, съвестност, откритост, положителна и отрицателна валентност), включващи Ангажмент и Изолация (третичните скали от стратегиите за справяне със стреса), Социална подкрепа (обща сума), Морално безпокойствие, Възраст, Степен на образование, Заетост, Материален статус както и броя на форми на домашно насилие.

Таблица 4. Статистически коефициенти за променливите-предиктори

		B	S.E.	Wald	df	Значимо ст	Exp(B)
Стъпка 1 ^a	Брой на форми на домашно насилие	1,943	,436	19,831	1	,000	6,982
	Константа	(3,368)	,798	17,825	1	,000	,034
Стъпка 2 ^b	Образование	(1,022)	,338	9,149	1	,002	,360
	Брой на форми на домашно насилие	1,773	,446	15,772	1	,000	5,887
Стъпка 3 ^c	Константа	(,761)	1,113	,467	1	,494	,467
	Образование	(1,170)	,353	11,019	1	,001	,310
Стъпка 4 ^d	Брой на форми на домашно насилие	1,901	,465	16,710	1	,000	6,690
	Ангажмент	,022	,010	4,388	1	,036	1,022
Стъпка 5 ^e	Константа	(3,191)	1,629	3,840	1	,050	,041
	Образование	(1,116)	,371	9,038	1	,003	,328
Стъпка 5 ^e	Брой на форми на домашно насилие	2,094	,507	17,036	1	,000	8,115
	Екстраверсия	(,113)	,040	7,833	1	,005	,893
Стъпка 5 ^e	Ангажмент	,045	,014	10,090	1	,001	1,046
	Константа	(2,448)	1,769	1,915	1	,166	,086
Стъпка 5 ^e	Образование	(,881)	,399	4,883	1	,027	,414
	Материален статус	(,600)	,309	3,771	1	,052	,549
Стъпка 5 ^e	Брой на форми на домашно насилие	2,026	,523	15,008	1	,000	7,585
	Екстраверсия	(,106)	,040	6,966	1	,008	,900
Стъпка 5 ^e	Ангажмент	,050	,015	11,026	1	,001	1,051

Константа	(2,261)	1,831	1,524	1	,217	,104
-----------	---------	-------	-------	---	------	------

- а. Променливи въведени в Стъпка 1: Брой на форми на домашно насилие
- б. Променливи въведени в Стъпка 2: Образование
- с. Променливи въведени в Стъпка 3: Ангажмент
- д. Променливи въведени в Стъпка 4: Екстраверзия
- е. Променливи въведени в Стъпка 5: Материален статус

Тези резултати доказват, че жената ще потърси помощ при домашно насилие, ако тя: опитва повече форми на насилие от съпруга си, има по-ниско ниво на образование, а като стратегии за справяне със стреса използва тези, които и помагат да разреши или преодолее насилието спрямо сесе си. Аналогично на това се потвърждава хипотезата 6, която гласи: Предполагаме, че изразеността на предикторите за домашно насилие при жените - жертви са фактори за търсене на помощ с цел преодоляване на тази им роля в семейството.

3.2.Обобщение на резултатите

Процедурата на сравнение на резултатите при двете обособени групи изследвани лица показват статистически значими различия., което е доказателство за специфичността на профилните характеристики при жените, жертви на домашно насилие и жените, които не са обект на насилие в семейството. Чрез статистическата процедура на логистична регресия, в структурното съдържание **на социално-психологичния профил** се включват характеристики, които определят виктимологичните аспекти на образа на жената, обект на домашно насилие. В профилът се включват компоненти, които насочват психолога към търсене на значими особености, за ранна диагностика и оказване на професионална психологична помощ. Специфичността на личностният профил включва индикатори, които йерархично се подреждат, според стойностите на логистичната регресия, обясняваща вариацията на зависимата променлива в границите между 36 и 49 процента.

1. При жените, жертви на домашно насилие основен предиктор е липсата на социална подкрепа (материална, подкрепа в оценка на проблемите, самочувствие и подкрепа от близки хора, с които има социален контакт).

2. Жените жертви на домашно насилие по-често използват неконструктивни стратегии за справяне със стресова ситуация

(каквато е ситуацията на насилие), като изолация (избягване на проблема, самозалъгване, самокритика и социално оттегляне). Те я поставят в позицията на подчинение, чрез която се затвърждава позицията на жертва. Мъжът насилник възприема това поведение като женска неувереност и слабост и затова се стреми да запази позицията си на доминантен.

3. Жените, жертви на домашно насилие демонстрират високо ниво на невротизъм, свързано с тревожност, депресия и силно преживяване на негативни чувства. Това им помага да се самообвиняват, да преживяват случващото се в семейството, да се страхуват да го експонират навън, защото се влияят от мнението на околните и стереотипното мислене за положението на жената в семейството.

4. Жените, жертви на домашно насилие показват ниско ниво на агресивност, те потискат своя гняв, не съумват да изразят своите чувства, пасивни са и затова приемат властната позиция на своя насилник.

5. Социалните индикатори за трсене на помощ от други хора, в това число и от специалисти, имплицитно се свързват с нейните личностни характеристики, материалния и социалния и статус. По-уверени в процеса на „изнасяне“ на проблема с насилието навън са жени, които са интровертни, при които насилието е продължително и включва повече от една форми на насилие, притежават ниско образование и имат малки финансови възможности. Необходимо е да се обърне внимание и на факта, че броят на формите на насилие, които жената изпитва от страна на партньора си, са ключови тя да потърси помощ.

6. Съдържанието на личностния профил е направено на базата на установените закономерности в личностните особености на изследваните лица и се отнася единствено за тях, както и за жените от Република Македония. Структурата на профила има по-широка приложимост и може да се използва за изследване и на други жени в ситуация на семеен и социален риск. Направените заключения могат да се използват и за профилактична работа с всички жени, които са включени в рискови социални групи, както и за превенция на домашното насилие като проблем в страната.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проблемът за домашното насилие и неговите ефекти върху личностното и социално развитие на жените, негови жертви е с особена актуалност в страните в които патриархалните отношения доминират над динамичните социални норми.

Виктимологичните страни на проблема с насилието над жените в семейството, на базата на получените резултати, включва разглеждането на няколко аспекта. Първият от тях е идеята за това, доколко домашното насилие се възприема като негативно от жените, които са негов обект. Проведеното изследване показва, че личностната чувствителност, към него, е по-силно изразена при жените, които имат висше образование, материално са подсигурени и са професионално активни. За професионална помощ се обръщат жени, жертви на домашно насилие, които нямат не само личностен, но и социален ресурс за справяне с позицията си в семейството.

Социалната подкрепа е решаващият и най-значим фактор за преодоляване на личностните страхове, неувереност и затвореност при жените-жертви.

Основният проблем в личностните измерения на домашното насилие е невротичността, като елемент на психичната структура на жената.

Ограничената общителност наложена, от съпруга или самата жертва, ограничават нейните личностни и социални търсения.

Тези аспекти насочват вниманието към проблемите на превенцията на домашното насилие, включващи преди всичко информираност на всички жени относно значимостта на ролята им в семейната общност и невъзможността за попадане в „капана“ на зависимостта от своите съпрузи. Преодоляването на социалната изолация и формирането на усещане за личностна значимост са едни от подходите за преодоляване и същевременно избягване на ролята на личностна и социална „жертва“.

ПРИНОСИ

1. Направен е опит на базата на проведено психологично изследване и получени резултати от него за създаване на личностен профил на жената-жертва на домашно насилие в Република Македония
2. Доказани са предикторите за домашното насилие, които са подредени в йерархичен ред и включват: ниска социална подкрепа, изолация, висък невротизъм и ниско ниво на агресивност.
3. Доказано е, че не само личностните характеристики, но и социалната среда са фактори за развитие на домашното насилие, като явление
4. За първи път в Република Македония е проведено психологично изследване за търсене на личностните и социални измерения на домашното насилие
5. Получените резултати, от проведеното изследване, нямат констатиращ характер, а могат да се използват за целите на психологичното консултиране с жените-жертви на домашно насилие и възможностите за превенция в национален план.

Публикации по темата на дисертацията

1. Blazhevskа V., Naunovski T., *Symptoms of PTSD in Women Victims of Domestic Violence in Republic of Macedonia*, *Meždunarodnyj naučno-issledovatel'skij žurnal* №1 (32), Часть 4 pp. 47-48 ISSN 2303-9868
2. Blazhevskа V., Mancheva R., *The presence of depressive symptoms in women victims of intimate partner violence in Republic of Macedonia* – International Scientific Conference “Global Challenges and Opportunities – Future Perspectives of Developing Countries” – 20-21 May 2016 – MIT University, Skopje
3. Blazhevskа V., *Understanding the pathways between domestic violence and mental health status of women victims of domestic violence* - International Scientific Conference “Global Challenges and Opportunities – Future Perspectives of Developing Countries” – 20-21 May 2016 – MIT University, Skopje
4. Blazhevskа V., Naunovski T., *Suicidal behaviour risk in woman victims of domestic violence in Republic of Macedonia* – International Journal of Recent Research in Arts and Sciences ISSN: 1857 - 8128
5. Blazhevskа V., Jovanovska S.M., Chuchkova A., *Social context of domestic violence* - 3rd Scientific conference with international participation "Psychology - Traditions and Perspectives" - South-West Univesity Neofit Rilski Vol. 2